

ELS VIDRES DEFORMATS

Les llengües i els models escolars

Joan Melià

Aquest article ja va ser publicat a *El Mirall* (núm. 64 set-oct 1993). Així i tot pensam que continua essent vàlid i més ara que tant s'està discutint el model d'escola per a les Illes Balears. Tot el que s'hi afirma continua vigent. L'única cosa que ha canviat és que la recent ordre permet que puguin donar-se situacions situables entre les columnes D i H. Tenint en compte que el punt de partida és el que s'assenyala a la columna K, és obvi que el seguiment de models normalitzadors pels centres continuarà essent l'excepció. Sobretot tenint en compte que no hi ha cap acció institucional o de govern que hi ajudi, com demostra la recent i trista intervenció del president Canyelles al Senat.

Segons sembla, per causes totalment alienes a la llengua i a l'escola, darrerament hem pogut veure que des de la premsa i la política estatals s'ha iniciat una forta campanya d'intoxicació contra la llengua catalana i el model escolar del Principat de Catalunya.

Els qui coneixen la situació real de la llengua catalana a l'escola i a tots els àmbits socials del seu territori difícilment es podien imaginar que per fer aquesta classe d'atacs es recorregués a mentides tan allunyades de la realitat com les que hem pogut llegir i escoltar.

Si s'analitzen els diversos models escolars que des de diversos sectors socials i polítics dels Països Catalans s'han proposat, es pot veure que els més radicals consisteixen a reclamar per al català en el nostre territori un paper idèntic al que el castellà té en el seu.

Així i tot, els models que actualment s'apliquen, encara que estiguin ben allunyats de proposar-se l'objectiu anterior, són vists, des d'aquest espanyolisme que molts ja consideràvem enterrat, com una imposició inacceptable pròpia d'estats dictatorials.

La visceralitat d'aquesta posició amaga que per poder comparar la política lingüística de la Generalitat a la del franquisme caldrà que es prohibeixi l'espanyol, no a Catalunya, sinó a tot el territori castellà de l'estat.

La coincidència en la mentida i en la tergiversació sobre aquestes qüestions que es manifesta en els mitjans de comunicació i entre els polítics de dreta i esquerra de fora del territori català, esmicola la creença (o la ingenuïtat) que els territoris de llengua i cultura no castellanes puguin aconseguir la normalitat en el marc de l'estat espanyol.

I mentrestant milers i milers d'escolars dels Països Catalans acaben l'ensenyament primari sense saber parlar i escriure en català i no n'hi ha cap que no pugui expressar-se en castellà: aquesta és la persecució real.

Aquesta polèmica, per tant, actualitza encara més la necessitat de reflexió sobre el paper de l'escola en el redreçament lingüístic i cultural del nostre país.

Escola monolingüe i escola bilingüe

A primer cop d'ull pot semblar que hi ha molts possibles models lingüístics per a l'escola; però, bàsicament, només n'hi ha dos: el model monolingüe i el model bilingüe. De vegades es parla d'escola bilingüe per referir-se, inadequadament, a aquelles escoles, o models d'escola, en què s'ensenyen dues o més llengües; però per haver-hi escola bilingüe, cal que dues llengües (o més) siguin emprades com a llengües vehiculars en altres matèries a més de les purament lingüístiques¹. Qualsevol altre ensenyament general, encara que pugui tenir diverses llengües com a assignatura, ha de ser considerat monolingüe.

La presència de l'ensenyament bilingüe arreu del món és diversa: hi ha llocs

on l'ensenyament bilingüe és general (Filipines, Singapur...), en altres llocs és poc freqüent però és reconegut oficialment (Irlanda, Gal·les...), en altres és vist com una forma d'educació destinada als rics (Suïssa) i en altres com una forma d'educació per als pobres immigrants (Estats Units d'Amèrica).

En el camp de l'ensenyament monolingüe, poden donar-se dues situacions extremes oposades per l'objectiu perseguit. Pot haver-hi ensenyament monolingüe en la llengua pròpia del país (l'escola a Segòvia, Lisboa, París, Florència, Bruges, etc. obeeix a aquesta classe d'ensenyament monolingüe); però també pot haver-hi ensenyament monolingüe en una llengua aliena al país, la qual, normalment per imposicions polítiques, es considerada llengua oficial de l'estat a què pertany el territori afectat² (totes les nostres escoles han estat, i la majoria continuen essent-ho, exemple d'aquest monolingüisme). El primer monolingüisme és propi de països lingüísticament normalitzats i té per objectiu mantenir l'ús de la seva llengua com a llengua única a nivell social; el segon, en canvi, és propi de països ocupats i té l'objectiu de reemplaçar la llengua pròpia per l'oficial.

La varietat de realitzacions

Entre aquests dos extrems ocupats per monolingüismes objectivament contraris, s'hi poden col·locar moltes varietats d'aplicació. Quan aquestes varietats d'aplicació són de les que podríem anomenar bilingües, de vegades el lloc de la que denominam llengua "oficial" és ocupat per una llengua que sense tenir aquesta consideració té un gran pes socio-polític sobre el territori.

En el quadre següent en podem veure alguns casos. Les situacions, d'esquer-

ra a dreta, van d'una situació normalitzada (A), en què la llengua pròpia és la llengua vehicle d'ensenyament, a una situació en què aquesta llengua és marginada totalment de l'escola (K). Com ja hem dit, la presència d'una llengua estrangera (o més) com a assignatura no afecta aquesta classificació i podria no ser-hi.

ASS: La llengua és ensenyada com a matèria

VEH: La llengua és usada com a vehicular de l'escola

(): Indica voluntarietat del que hi ha entre els parèntesis.

+/-: La llengua marcada amb + té un status superior en l'aspecte indicat al que té la llengua marcada amb - (en relació, per exemple, al nombre o la classe de matèries ensenyades en una o altra llengua).

La situació A mostra el cas d'una societat normal en què no hi ha cap altra llengua oficial que la que hi és pròpia: a l'escola és ensenyada com a assignatura i emprada com a llengua vehicular i la llengua estrangera (o llengües estrangeres) són ensenyades únicament com a matèries (l'escola de les ciutats que hem citat). La situació K exemplifica un cas en què la llengua pròpia és ignorada a l'escola i on s'empra exclusivament com a vehicular i com a matèria d'ensenyament la llengua "oficial", que té el mateix tracte que tendria en una escola del seu propi territori (la situació a les Illes durant la Dictadura); les altres llengües presents, com a matèria, són estrangeres. És una mostra clara de planificació per a la substitució lingüística.

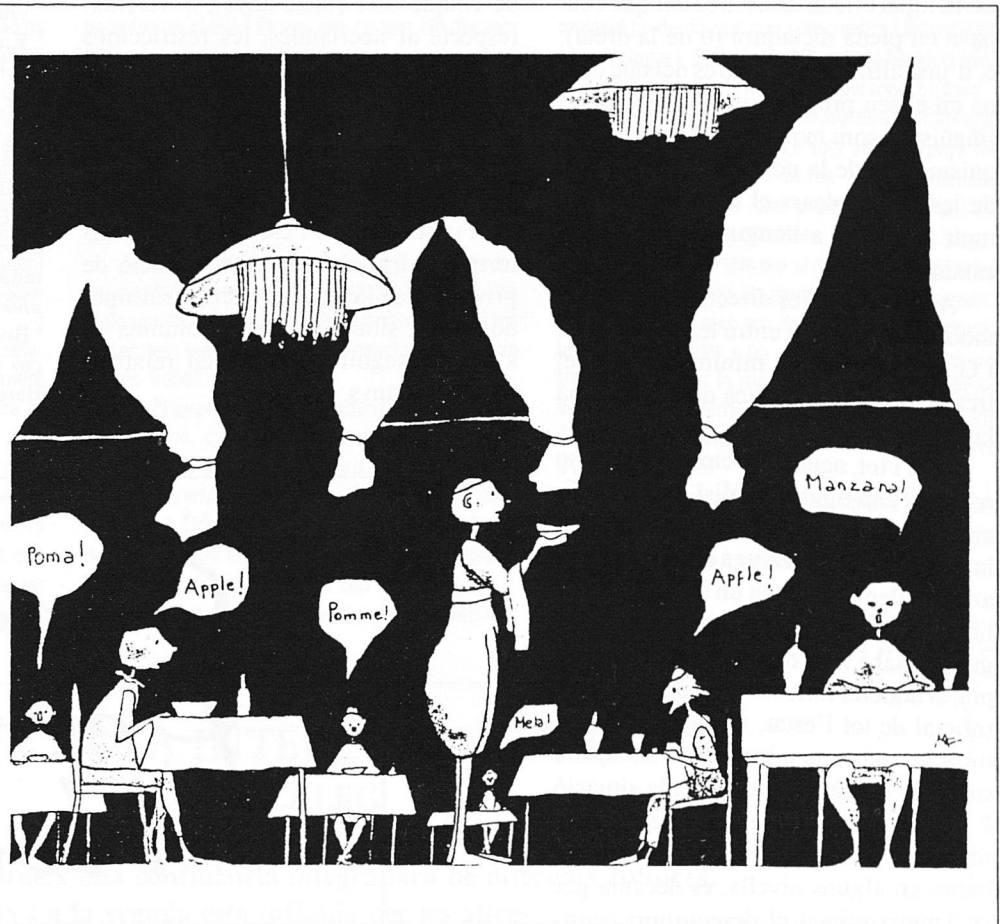
En les situacions B i J la llengua en contacte (oficial o pròpia, respectivament) que no és vehicular pot ser ensenyada (normalment al marge de l'horari laboral) a voluntat dels centres, dels alumnes o de tots dos i amb sollicituds i permisos oficials. La que es produeix després del decret del maig de 1975 que permet la inclusió de l'ensenyament voluntari i experimental de les "lenguas

nativas españolas", exemplifica la situació J.

En les situacions C i I la llengua que no és usada com a vehicular és ensenyada obligatòriament com a assignatura. En aquestes situacions no ocupen el lloc de llengua estrangera perquè la seva presència no és deguda a raons pràctiques de comunicació internacional, sinó a raons polítiques: és imposada en el cas C com a llengua de tot l'Estat i, en el cas I, com a reconeixement de l'"enriquidora"

ampli d'ensenyament en la llengua no gravada i, en tot cas, de presència testimonial i vacil·lant de l'altra. La situació actual a les Illes exemplifica el cas H.

A les columnes E i G es mostra com les dues llengües són obligatòriament usades com a vehiculars, però una de les dues té una major presència (en més matèries o durant un període més llarg d'escolarització), una presència selectiva (en les matèries més "importants") o ambdues coses alhora. Algunes escoles

diversitat lingüística. El cas I exemplifica la nostra situació a partir del curs 79-80, en què entra en vigor el mal anomenat "Decret de bilingüisme".

A les columnes D i H és permès usar les dues llengües com a llengües vehiculars. De tota manera és necessari sol·licitar permís i argumentar raons perquè una de les dues pugui ser emprada (l'oficial a D, la pròpia a H); en canvi emprar exclusivament l'altra no exigeix cap tràmit ni justificació. Els resultats d'aquestes situacions solen ser de predomini

de Puerto Rico són exemple del cas E. Les escoles d'Ucraïna, com a mínim fins fa poc, eren exemple del cas G.

A F es representa una situació equilibrada, en la qual les dues llengües són ensenyades i emprades vehicularment en igualtat total i en les mateixes condicions (nombre d'hores i classe de matèries, que poden alternar-se).

Els camins de la normalitat

De totes aquestes situacions només les representades a les columnes E, F i G

poden dir-se d'escolarització bilingüe. En totes les altres s'exemplifiquen situacions d'escola monolingüe. A les columnes D i H, el sistema general seria monolingüe, però permetria el bilingüisme com a fet excepcional.

Si volem col·locar en aquest esquema l'escola de les Illes, ens serà fàcil veure que s'ha de col·locar a la columna H. En aquest lloc la llengua pròpia està a set posicions del que ocuparia en una societat normalitzada (0 de l'esquerra). La llengua oficial està a tres del que ocupava en plena dictadura (0 de la dreta); o, d'una altra manera, a tres del que ocupa en el seu propi territori. En aspectes lingüístics som molt més a prop del franquisme que de la normalitat. A l'escola de les Illes Balears el català es tracta molt més com a llengua pròpia que el català.

Al Principat, les directrius permeten moure's lliurement entre les posicions E i G; per tant, com a mínim, parteix del tracte d'igualtat teòrica que determina la legislació.

Així i tot, aquesta pretesa igualtat no resisteix cap tipus d'anàlisi, per superficial que sigui. La situació F, teòricament la més igualitària, en una societat en què ambdues llengües tenen un ús social equilibrat inclina la balança a favor de la llengua oficial i a la desaparició de la pròpia, si aquella influeix també des de fora (oficial de tot l'estat, mitjans de comunicació, major nombre de parlants) o a causa de la inèrcia social si a la situació F s'hi arriba des de la dreta del quadre. Si, com en el nostre cas, l'ús oficial, sobretot en alguns nivells, es decanta per la llengua oficial el desequilibri continua engranfant-se. De fet és un model d'aplicació molt escassa.

De fet en l'ensenyament bilingüe, per equilibrat que sigui, les dues llengües no hi són de la mateixa manera. J. Fishman parla de la llengua caracteritzant, la que no s'ensenyaria si no es tractés d'una escola bilingüe, i de la no caracteritzant, l'altra³. Per a Fishman l'escola ha d'assegurar que la caracteritzant sigui present en els plans d'estudis amb vigor i efectivitat i que la no caracteritzant, encara que sigui clarament dominant en la

societat circumdant, no tengui un pes exegerat⁴.

Les úniques posicions acceptables per frenar la substitució lingüística són de la A a la F, de més a menys efectives, i poden indicar, a la inversa, quin és el camí a seguir. A Flandes, la planificació lingüística per recuperar l'ús social del neerlandès ha passat per la prohibició d'ensenyar en francès a les escoles i com a assignatura només pot ser ensenyat, com a màxim, tres hores setmanals a partir de cinquè curs (onze anys); a Valònia, respecte al neerlandès, les restriccions són les mateixes⁵. Al Quebec, tradicionalment amb doble oferta d'escolarització (francesa i anglesa), s'ha hagut d'elaborar una reglamentació molt estricta per evitar l'afluència massiva de quebequesos i immigrants a l'escola anglesa i retornar el francès a la seva situació de privilegi i de llengua nacional⁶. En ambdós casos, situables dins la columna A, s'ha aconseguit l'objectiu en relativament pocs anys.

Apuntar a la situació descrita a A no és altra cosa que aspirar a la situació lingüística escolar que tenen a Toledo, Sevilla, Burgos o Madrid, indrets del mateix estat de dret, segons diuen. □

Notes:

¹ Fishman, J.A. *Bilingual Education: An International Sociological Perspective*. 1976

² A partir d'ara parlarem de la "llengua pròpia" i "llengua oficial" en aquests dos sentits, al marge que la "pròpia" en alguns casos pugui ser també "oficial"

³ Obra citada

⁴ En el nostre cas la llengua caracteritzant hauria de ser la catalana, ja que el procés que seguim és de dreta a esquerra del quadre, és a dir, d'ensenyament monolingüe castellà a la incorporació del català.

⁵ Pete Van de Craen: "The role of linguistic legislation or the regulation of linguistic pluralism in Belgium". Comunicació presentada al simposi "Estat i població plurilingüe"; Barcelona, 1991.

⁶ Bruch, M.Lluïsa & Plana, Júlia: "La situació lingüística a les escoles quebequeses". Barcelona, 1990.

Casa Domar Flores

ARTICLES PER A ARTISTES

PAPERS PINTATS I PINTURES
MARCS I MOTLLURES

Sant Miquel, 77 - Tel. 72 14 83
07002 Palma de Mallorca